

“ΕΚΛΟΓΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ”

ΥΠΟ Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ,

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΣΤΙΑ, Κ. ΜΑΪΣΝΕΡ ΚΑΙ Ν. ΚΑΡΓΑΔΟΥΡΗ, 1914.

Ἡ συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν τὴν ὁποίαν μᾶς δίδει ὁ κ. Πολίτης θὰ εὐχαριστήσῃ πιστεύω τοὺς ἐνδιαφερομένους εἰς τὴν λαϊκὴν μας ποίησιν — εἶνε μὲ προσοχὴ μεγάλην κατωμένην, ἔχει σημειώσεις ἐπεξηγηματικὰς τοῦ θέματος κάθε τραγουδιοῦ, ἔχει ἄλλες σημειώσεις ποῦ ἐξηγοῦν τὰ ἀσυνήθεις λέξεις καὶ τοὺς ἀσυνήθεις τύπους, ἔχει ἕναν πολὺ καλὸ πίνακα εἰς τὸν ὁποῖον ἀναγράφονται μὲ ἀκριβείαν καὶ σαφήνειαν ἡ πηγὴς, καὶ ἡ διαίρεσις τοῦ βιβλίου — εἰς δέκα τέσσαρα μέρη καὶ δυὸ ἐπίμετρα — εἶναι πολὺ ἐπιτυχής.

Τὰ δέκα τέσσαρα μέρη εἶναι «Ἱστορικὰ Τραγούδια», «Κλέφτικα Τραγούδια», «Ἀκριτικὰ Τραγούδια», «Παραλογαίς», «Τραγούδια τῆς Ἀγάπης», «Νυφιάτικα Τραγούδια», «Ναναρίσματα», «Κάλανδα Βαίτικα», «Τραγούδια τῆς Ξενιτειᾶς», «Μοιρολόγια», «Μοιρολόγια τοῦ Κάτω Κόσμου καὶ τοῦ Χάρου», «Γνωμικὰ Τραγούδια», «Ἐργατικὰ καὶ Βλαζικὰ», «Περιγελαστικά». Τὰ Ἐπίμετρα εἶναι «Δημοτικὰ Τραγούδια τῶν Μέσων Χρόνων», καὶ «Τραγούδια εἰς Ἑλληνικὰς Διαλέκτους».

Τὰ «Ἱστορικὰ Τραγούδια» ἀρχίζουσι μὲ τὸ «Κροῦσος τῆς Ἀντριάνοπολης». Ἡ παρατήρησις τοῦ κ. Πολίτου ἐπ’ οὗτοῦ εἶναι ὀρθοτάτη¹ θὰ ἦταν ἀστείον νὰ ὑποθεθῆι ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὑπὸ τῶν Ρώσων, στὰ 1829. Οἱ στοχασμοὶ τοῦ συγγραφέως ποῦ τὸν κάμνουσι νὰ θέλῃ τὸ 1361 ὡς ἐποχὴ γιὰ τὸ ἄσμα ἐμένα μὲ πείθουν¹ μορεῖ νὰ μὴν πείσουν ἄλλους σπουδαστὰς τῆς ἱστορίας· πάντως ὅμως θὰ ὁμολογηθῆι ὅτι μοιάζει πολὺ ἀρχαῖο μνημεῖον αὐτὸ τὸ ἐξάστιχον ἄσμα¹. Στὴν συλλογὴ τοῦ Πασσοῦ ἐπίσης χρονολογεῖται 1361. Ὁ πρῶτος ποῦ τὸ ἐδημοσίευσεν ἦταν ὁ Ἄγγλος λόγιος Πάσση (στὰ 1837).

«Τῆς Ἀγιά Σοφιάς» εἶναι τὸ πολὺ γνωστὸ καὶ ὄραϊο ἐκεῖνο τραγούδι,

- « Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
- « σημαίνει κ’ ἡ ἁγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι,
- « μὲ τετρακόσια σήμαντρα κ’ ἐξηνταδυὸ καμπάναις,
- « κάθε καμπάνα καὶ παπῆς, κάθε παπῆς καὶ διάκος.
- « Ψάλλει ξεροβὰ ὁ βασιλιᾶς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης,
- « κι ἀπ’ τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνναϊς.

« »

Μεταξὺ τῶν πολυαριθμῶν θρήνων γιὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως «οἵτινες συνετάχθησαν» λέγει ὁ κ. Πολίτης «εὐθὺς μετὰ τὴν κα-

¹ Τὰ ἑθὼν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ πουλιὰ τῆς Δύσεως κλαίγουν ἀγά, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν τὸ μεσημέρι, κλαίγουν τὴν Ἀντριάνοπολιν τὴν πολυκρουσμένην, ὅπου τίγνε κρουσέφανε τοῖς τρεῖς γιορταῖς τοῦ χρόνου τοῦ Χριστουγέννου γιὰ κηρί, καὶ τοῦ Βαγιοῦ γιὰ βᾶγια καὶ τῆς Λαμπρῆς τὴν Κυριακὴν γιὰ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη.

«ταστροφήν διακρίνονται τὰ δημοτικά ἄσματα, διότι μόνα ταῦτα ἐκφρά-
 ζουν μὲ βαθεῖαν ἀπλότητα συναίσθημα ἐγκαρτερήσεως πρὸς τὰ μεγάλα
 ἔθνικὰ δεινὰ καὶ βεβαίαν τὴν ἐλπίδα τοῦ δουλωθέντος γένους περὶ
 ἔλευθερίας καὶ ἀνορθώσεως. Εἶναι δ' ἀληθῶς ἄξιον θαυμασμοῦ ὅτι
 ταῦτα ἐγεννήθησαν καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ γένος ἐφαίνετο ἀπολέσαν τὰ
 πάντα». Ἡ παρατήρησις εἶναι δικαιολογημένη. Ἐξ ἄλλου, τὰ δημοτικά
 τραγούδια καὶ ὡς ποιήματα εἶναι ἀνώτερα. Σ' ἕναν ὅμως θρῆνον, «Τὸ Ἄ-
 νακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης», ἔργον ἀνώνυμου συγγραφέως τοῦ 15ου
 αἰῶνος¹, βρισκω, στοὺς πρώτους στίχους, μιὰ θαυμασία δύναμιν ἐκφρά-
 σεως καὶ ἀπεικονίσεως στὰ δύο πλοῖα τοῦ μιλοῦν — μὲ τὴν ἀγωνία ρωτᾷ
 τὸ ἕνα, μὲ τὴν ἀγωνία τὸ ἄλλο λέγει τὰ μαντάτα,

«Καράβιν, πόθεν ἔρχεσαι, καὶ πόθεν καταβαίνεις;»

«Ἐρχομαι ἀπ' ἀνάθεμα, κ' ἐκ τὸ βαρὺν τὸ σκότος.....
 ἀπαὶ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην.....»

«Στάσου, καράβι, νὰ χαρῆς, πάλι νὰ σ' ἐφοιτήσω·
 ἐκεῖ ἴλαξε ὁ βασιλεὺς, ὁ κύρις Κωνσταντῖνος,
 ὁ φρένιμος, ὁ δυνατός, ὁ περισσ' ἀνδρειωμένος,
 τὸ φῆμιν τῶν Ρωμαίων;»

«Ἐκεῖ ἴλαχεν ὁ Δράγασης, ὁ κακομοιρασμένος²»

Τὸ προοίμιον τοῦ ποιήματος αὐτοῦ ὁ Πολυλάς τὸ ὀνόμασεν «ἐξαισίον».

Τὸ σημεῖωμα τοῦ τραγουδιοῦ τῆς «Κυρᾶ Φροσύνης» — Ἰανουάριος
 1801—(δὲν εἶναι μεγάλο πρᾶγμα αὐτὸ τὸ τραγοῦδι³) περιέχει μιὰν ἐνδιαφέ-
 ρουσαν ἱστορικὴ πληροφορία. «Τὰ πτώματα τῆς Φροσύνης καὶ τινων τῶν
 ἄλλων γυναικῶν, ἐκβρασθέντα ὑπὸ τῶν κυμάτων εἰς τὴν ἀκτὴν, ἐκηδεύ-
 ῃσαν ἡ δὲ Φροσύνη ἐτάφη εἰς τὸ μοναστήριον τῶν Ἁγίων Ἀναργύ-
 ρων. Ἡ ἐκκλησία σπεύσασα νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὰ λείψανα αὐτῶν τὰς
 ἐπικηδεῖους τιμὰς, τὰς ἀνηγόρευσε Καλλιμάρτυρας».

Ἐμορφο εἶναι τὸ τραγοῦδι «Τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη». Ὁ
 Κυριακούλης ἐφονεύθη στὴν Ἠπειρὸ· μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πολεμιστὰς του με-
 τέφεραν τὸ σῶμα, καὶ τὸ ἔθαψαν στὸ Μεσολόγγι· τὸ δὲ δημοτικὸν ἄσμα, μὲ
 πολλὴν πρωτοτυπίαν — ὡς ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς — ἀντὶ περιγραφῆς τοῦ
 θανάτου τοῦ Κυριακούλη, ἐκθέτει πῶς ὁ Πετρόμπεης ἀνεκοίνωσε, στὴν
 Μάνη, τὸ ἄγγελμα στὴν γυναῖκα τοῦ φονευθέντος,

«Πετρόμπεης καθότανε ψηλά στὸ Πετροβοῦνι,
 κ' ἐσφογγίζε τὰ μάτια του μ' ἕνα χρυσοῦ μαντήλι.

¹ Τὸ ἐξέδωκεν ὁ Λεγκράν στὰ 1875 (Παρίσι, Maisonneuve et Cie), ἀπὸ χειρόγραφο τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Γαλλίας.

² Στοὺς στίχους 37 — 41, ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ζητεῖ νὰ τὸν κόψουν τὸ κεφάλι του, νὰ τὸ πάρουν οἱ Κρητικοί, καὶ νὰ φυλαχθεῖ στὴν Κρήτη.

³ Ὠραία, αἰσθητικὴ εἶναι ἡ παραλλαγή τοῦ δίδει ὁ Βαλαωρίτης· στὰ «Προλεγόμενα» τῆς «Κυρᾶ Φροσύνης» του· ἀλλὰ οἱ περισσότεροι στίχοι τῆς δὲν εἶνε δημοτικοί.

« Τί ἔχεις, Μπέη, ποῦ χλίβεσαι καὶ χύνεις μαῦρα δάκρυα;
 « — Σὰ μ' ἐρωτᾷς, Κυριακάιναι, καὶ θέλεις γιὰ νὰ μάθῃς,
 « ἀπόψε μοῦ ρθῶν γράμματα ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι,
 « τὸν Κυριακούλη σζότωσαν, τὸν πρῶτο καπετάνιο,
 « καὶ στάζουνε τὰ μάτια μου καὶ τρέχουν μαῦρα δάκρυα ! »

Τὰ τελευταῖα ἱστορικὰ τραγούδια τῆς σειρᾶς εἶναι ὁ «Καταδικασμὸς τοῦ Κρήτης», 1830, γιὰ τὸ ὅτι δὲν περιελήφθη ἡ Κρήτη στὸ ἑλληνικὸ βασίλειο· καὶ ἓνα τοῦ 1881 (ποῦ πρωτοδημοσιεῦθηκε στὴν «Ἀκρόπολι» 30 Ἰουλίου 1892) γιὰ τὸ ὅτι δὲν δόθηκαν τὰ Γιάννινα στὴν Ἑλλάδα.¹

Ἀπὸ τὰ «Κλέφτικα Τραγούδια» ἓνα φέρει ἀρκετὰ ἀρχαῖα χρονολογία. Εἶναι «Τοῦ Λιβίνη», τοῦ 1685, τὸ ἀρχαιότερο στὴν συλλογὴ τοῦ Πασσὸβ εἶναι «Τοῦ Χρήστου Μηλιόνη», 1700-1710. Ἀλλὰ εἶναι ζήτημα κατὰ πόσον ἡ χρονολογία αὐτῆ τοῦ Πασσὸβ εἶναι σωστή. Ὁ κ. Πολίτης ὀρίζει τὸ 1750 ὡς χρονολογίαν γιὰ τὸ ᾄσμα «Τοῦ Χρήστου Μηλιόνη»· καὶ, βασιζόμενος σὲ μιὰ σφραγίδα τοῦ Μηλιόνη (εὑρισκομένην στὸ μουσεῖον τῆς ἐν Ἀθήναις ἱστορικῆς ἐταιρείας), λέγει ὅτι ὁ ὄπλαρχηγὸς αὐτὸς ἔζησε περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος².

Ὁ Λιβίνης, ἀπὸ τὸ Καρπενισί, μὲ ἄλλους ἀρματωλοὺς ἔλαβε μέρος στὸν πόλεμον τῶν Ἑνετῶν κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐνας λόφος στὴν Γόλιανη, λέγεται ἀκόμη ἀπὸ μιὰ νίκη του, λόφος τοῦ Λιβίνη. Στὸ ᾄσμα ὁ Λιβίνης παραγγέλλει γιὰ τ' ἄρματά του· νὰ τὰ πάρει ὁ Γιῶργος του, ὁ γυιὸς του. Ἀλλὰ γιὰ τὴν ὥρα εἶναι «μικρὸς κ' ἀπ' ἄρματα δὲν ξέρει». Ὡστε νὰ μένουν, ἴσια μὲ νὰ «διαβῆ τὰ δεκαννιά καὶ γίνῃ παλλικάρη».

Ὁ Σάθας («Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς») λέγει ὅτι στὴν Ἀράχωβα ἓνας ταξειδιώτης ἀνέγνωσε, στὰ 1830, ἐπάνω στὸν τοῖχο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγ. Τριάδος τὴν σημείωσι «Κατὰ τὰ 1685 ἐπολέμησε ὁ καπετὰν Λιβίνης».

Δὲν πιστεύω νὰ εἶναι γνωστὴ εἰς πολλοὺς ἡ πληροφορία ποῦ μᾶς δίδει ὁ κ. Πολίτης ὅτι τὸ φημισμένο — καὶ ὠραῖον — ᾄσμα, τὸ «Μάννα « σοῦ λέω δὲν μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω » τὸ ὅποῖον « ὑπελήφθη ὡς ἀκραιφνὸς δημῶδες» δὲν εἶναι δημοτικὸ διόλου, ἀλλὰ μιὰ διασκευὴ δημοτικοῦ ᾄσματος, «Τοῦ Βασίλη» (πολὺ κατωτέρου, ποιητικῶς), καμωμένη ἀπὸ τὸν Πέτρο Λάμπρο.

Ἐχει ἓνα ᾄσμα τὸ ὅποῖον σταματᾷ τὸν ἀναγνώστη μὲ τὸν τόνον του τὸν ἀπογοητευμένον· ξεχωρίζει ἀνάμεσα στοὺς αἶνους καὶ στὰ καυχήματα τῆς κλέφτικης ζωῆς· κομᾷ μετριασμὸς στὰ ἠρωϊκά.

« Παιδιά, σὰν θέτε λεβεντιὰ καὶ κλέφταις νὰ γενῆτε,
 « νεμένα νὰ ρωτήσετε νὰ σᾶς ὁμολογήσω

¹ Σὲ κάτι παλαιᾶς συλλογῆς βρίσκεται ἓνα «ἱστορικὸ» ᾄσμα τοῦ 1832 (ἢ 1833)· ἔχει νὰ κάμει ὄχι μὲ τοὺς Τούρκους πιά, ἀλλὰ μὲ τοὺς Βαναρέζους, καὶ μὲ τοὺς φόρους τοὺς βαρεῖς· «ἔχῃτα παράδες τὸ σφαχτιό, δυὸ γρόσια τὸ « μωσαῖο ποῖος θιὸς τὸ ὑποφέρει».

² Ὁ Σακελλάριος εἰς τὰ Κυπριακά (Τόμος Β'. Ἀθήναι, 1891, σελ. 183), ἐξέδοσεν ἓνα ἱστορικὸν ᾄσμα ἐπιγραφόμενον «Ὁ Βομβαρδισμὸς τῆς Ἀλεξανδρείας» (ὁ βομβαρδισμὸς ποῦ ἐγένετο στὰ 1882).

³ Ὁ Βαλαωρίτης θαρροῦσε τὸν Χρήστο Μηλιόνη παλαιότερο καὶ ἀπὸ τὸ 1700.

- « τῆς κλεφτουριάς τὰ βάσανα καὶ τῶν κλεφτῶν τὰ ντέρτια.
- « Μαύρη ζωὴ ποῦ κάνουμε ἔμεῖς οἱ μαῦροι κλέφταις!
- « Ποτέ μας δὲν ἀλλάζουμε καὶ δὲν ἀσπροφοροῦμε,
- « ὀλημερίς στὸν πόλεμο, τὴν νύχτα καραοῦλι.
- « Δώδεκα χρόνους ἔκαμα στοὺς κλέφταις καπετάνιος.
- « Ζεστό ψωμί δὲν ἔφαγα, δὲν πλάγιασα σὲ στρώμα,
- « τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα. »

«Τοῦ Κλέφτη τὸ Κιβούρι», εἶναι τραγοῦδι μὲ πολυάριθμες παραλλαγές. Ἡ πηγὴ του εἶναι πολὺ παλιὰ. Μ' ἐπιστημονικότερον πνεῦμα ὁ κ. Πολίτης σημειώνει τὴν βαρύτητα τοῦ ἡμιστίχου «μακρὸν γιὰ τὸ κοντάρι».

- « »
- « Παιδιά μου, μὴ μ' ἀφήνετε στὸν ἔρημο τὸν τόπο·
- « γιὰ πάрте με καὶ σύρτε με ψηλά 'σ τὴν κρύα βρύση,
- « ποῦ ναι τὰ δέντρα τὰ δασιά, τὰ πυκναραδιασμένα.
- « Κόψτε κλαδιά καὶ στρώστε μου, καὶ βάλτε με νὰ κάτσω,
- « καὶ φέрте τὸν πνευματικὸ νὰ μὲ ξομολογήση,
- « γιὰ νὰ τοῦ πῶ τὰ κριμάτα, ὅσα χω καμωμένα,
- « δώδεκα χρόνια ἀρματολός, σαράντα χρόνια κλέφτης.

- « Καὶ βγάλτε τὰ χαντζάρια σας, φρειάστε μ' ὠροῖ κιβούρι,
- « νὰ ναι πλατὺ γιὰ τ' ἄρματα, μακρὸν γιὰ τὸ κοντάρι.»
- « »

«Τὸ κοντάρι» τοῦτο σημαίνει πολὺ· κάμνει τὸ ἄσμα νὰ φαίνεται παλαιότερο ἀπὸ τὴν χρῆσι τῶν πυροβόλων ὄπλων.

Ἐνα ἔμορφο δημοτικὸ μέτρο εἶναι τὸ

- « Σαράντα παλληκάρια ἀπὸ τὴν Λεβαδειά,
- « καλὰ κι' ἄρματομένα πάνε γιὰ κλεψιά »
- « Κλαῖνε τὰ δέντρα, κλαῖνε, κλαῖνε τὰ κλαριά,
- « κλαῖνε καὶ τὰ λημέρια ποῦ λημέριαζα »
- « Τὸ αἷμα του σὰν βρύση χύνοντα στὴ γῆς
- « καὶ γιαιτρεμὸ δὲν εἶχεν ἢ βαθειὰ πληγὴ »

Εἶναι γογγιστικὸν ἔχει παραστατικότητ' κ' ἔχει μὲς τὴν κατασκευὴν του τὸ μέσον τῆς δισκοπῆς τῆς μονοτονίας χωρὶς βιαιάν ἐξωτερικὴ μεταβολή. Δὲν ἔχει παρὰ νὰ καταργηθεῖ ἡ τομὴ τῆς ἐβδόμης συλλαβῆς, καὶ θὰ παρουσιασθεῖ ἕνας καλὸς στίχος μὲ ἦχον σημαντικῶς διαφορετικόν.

Δὲν πρέπει νὰ παρελθοῦμε τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 37 τραγοῦδι χωρὶς ν' ἀντιγράψομε αὐτὸν τὸν ἐκλεκτὸν ἀποχαιρετισμό,

- « Ἔχετε γιὰ ψηλὰ βουνά, καὶ κάμποι μὲ τὰ ρόδα,
- « δροσιαῖς μὲ τὰ χαράματα, νύχτες μὲ τὸ φεγγάρι.»

Ἐξοχον εἶναι τὸ ἀκόλουθον τετράστιχον,

- « Τάντρειωμένου τᾶρματα δὲν πρέπει νὰ πουλειῶνται,
- « μόν' πρέπει τοὺς 'σ τὴν ἐκκλησιά κ' ἐκεῖ νὰ λειτουργειῶνται,

« πρέπει νά κρέμονται ψηλά ὁ ἀραχνιασμένο πύργο,
 « νά τρώῃ ἢ σκουριά τὸ σίδερο κ' ἢ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.»

Ἡ λιτότης του εἶναι ἑλληνοκοιτῆ κ' ἔχει μιὰν ὥραϊα ἑλλειπτικὴ φράσι στὸ «μὸν πρέπει τοὺς στήν ἐκκλησιά». Συχνὰ ἡ ἑλλειπτικὴ φράσι εἶναι μιὰ μεγάλη καλλονὴ τῆς ποιήσεως — τονώνει τοὺς στίχους.

*Απὸ χρόνια τὸ θυμοῦμαι αὐτὸ τὸ ἔξοχο, τὸ ἀλήθεια ἑλληνικὸ, τε-
 τράστιχο. Τὸν τελευταῖο στίχο ἐγὼ τὸν ἐγνώριζα ἔτσι,

« Σκουριά νά τρώει τάρματα κ' ἢ γῆ τὸν ἀντρειωμένο»

γιὰ νά προτιμήσει τὴν γραφὴ «νά τρώῃ ἢ σκουριά τὸ σίδερο», θὰ ἔχει βέ-
 βαια τὸν λόγὸ του ὁ κ. Πολίτης· δὲν εἶναι δὲ καὶ ἄσχημη αὐτὴ ἢ μορφὴ
 τοῦ στίχου· ἴσως εἶναι ἡ συνήθεια ποῦ μὲ κάμνει νά προτιμῶ τὴν ἄλλη μορφὴ.

«Τοῦ Κίτσο» εἶναι γνωστὸ τραγοῦδι¹ καὶ πολλὲς καὶ πολὺ διαδεδο-
 μένες ἢ νεότερες διασκευές του. Ὅσάκις τὸ διαβάζω πάντα μὲ κρατεῖ
 γιὰ λίγο ὁ ἀφελὴς διάλογος μεταξὺ τῆς μάνας ποῦ κλαίει τὰ χαμένα τ' ἄρ-
 ματα, τὰ τσαπράζια, καὶ τὰ κουμπιά, καὶ τοῦ ἀγανακτησμένου υἱοῦ ποῦ
 τὴν ἀποπέρνει,

« Τὸν Κίτσο τότε πιάσανε καὶ πᾶν νά τὸν κρεμάσουν,

.

« κ' ὀλοξοπίσω πάγαινε νῆ δόλια του ἢ μανούλα.
 « — Κίτσο μου, ποῦ εἶναι τάρματα, ποῦ τὰ χεῖς τὰ τσαπράζια,
 « τοῖς πέντε ἀράδαις τὰ κουμπιά τὰ φλωροκαπισμένα ;
 « — Μάννα λολή, μάννα τρελλή, μάννα ξεμυαλισμένη,
 « μάννα δὲν κλαῖς τὰ νιῖτα μου, δὲν κλαῖς τὴ λεβεντιά μου,
 « μόν' κλαῖς τάρημα τάρματα, τάρημα τὰ τσαπράζια ;»

Τὸ 46ον Κλέφτικο Τραγοῦδι (65ον τοῦ βιβλίου) εἶναι «τοῦ Κατσαν-
 τώνη», Α' καὶ Β'. Τὸ Α' εἶναι ὁ θρίαμβος τοῦ Κατσαντώνη· ἡ τολμηρὴ
 του ἐμφάνις — ἄς πάει νά λέει ὅτι θέλει τὸ μαῦρο πουλί, τὸ μαῦρο γε-
 λιδόνι — καὶ ἡ νίκη του κατὰ τοῦ Βελῆ Γκέκα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βελῆ Γκέκας
 καλός· καὶ μὲ λύπησιν τὸν βλέπουμε νά σηκώνεται — γιὰ νά πῆει στὸν χαμὸ
 του—ἀπὸ τὸ τραπέζι, στοῦ παπᾶ τὸ σπίτι, ὅπου ἔπιασε κουβέντα καὶ διασκε-
 δάζει, καὶ τρώγει καὶ πίνει, καὶ τὸν κερνοῦν μὲ γυαλί, καὶ μὲ κρουστάλλι, καὶ
 μ' ἀσημένιο τάσι. Τὸ Β'. εἶναι ἡ πτώσις τοῦ Κατσαντώνη, ποῦ τὸν «ἔπιασαν
 μὲ προδοσιὰ κ' ἀπάτη.»

Στὸ ἄσμα τοῦ Νικοτσάρα¹ προτάσσεται ἓνα ἀρκετὰ μαζρὸ σημεῖωμα,
 τὸ ὁποῖον θὰ διαβάσουν μ' ἐνδιαφέρον ὅσοι μελετοῦν τὸν ἑπαναστατικὸν ὄρ-
 γασμὸ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, τὸν πρὸ τοῦ 1821. Λέγει γιὰ τὰς περιπέ-
 τειες ἐνὸς τολμηροτάτου κινήματος μαχητῶν (πεντακοσίων περίπου) ποῦ
 ἀπ' τὴν Στερεὰ Ἑλλάδα ἐγύρευαν ν' ἀνεβοῦν εἰς τὴν Ρουμανία νά λάβουν
 μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Ρώσων ἐκεῖ. Τὸ κίνημα ἀπέτυχε· εἰς τὴν βορεινὴν
 Μακεδονίαν δυσπερὲρβλητες δυσκολίες παρουσιάσθησαν· μόλις πενήντα ἐγλύ-
 τωσαν ἀπ' τοὺς μαχητάς. Ὁ ἀρχηγός, ὁ Νικοτσάρας, ἐσώθη καταφυγῶν
 εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Ἐκεῖνο ποῦ μὲ ἄρεσε καλλίτερα μὲς εἰς τὰ «Ἀκριτικὰ Τραγοῦδια» εἶ-
 ναι «Τῆς Λιογέννητης». Εἶναι καὶ τὸ πιὸ ἐκτενές, 221 στίχοι. Δραματι-

¹ Ἡ χρονολογία του, 1807.

κοτάτη είναι ή πορεία τής Λιογέννητης μαγεμένης μές στους δρόμους¹ ποιητικότητας ή απλότητας των δυο στίχων—ό ένας στο μέσον του τραγουδιού, ό άλλος προς τό τέλος— που δηλουν που άστραψε και «χαλάστηκαν τά μάγια» τήν πρώτη φορά, αλλά τήν δεύτερη φορά— όταν ή Λιογέννητη δέν ήταν πιά καθαρή — «δέν άστραψε, δέ βρόντηξε, δέ χάθηκαν τά μάγια».

Ἄπ' τά Ἀκριτικά είναι και τό τραγοῦδι «τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς».¹ Τό ποδέν ἐπήγαγεν ό θρούλλος του είναι θέμα πού ἀπσχόλησε τους λαογράφους. Ὁ κ. Πολίτης, στά 1904, συνέλεξε — με τάξι και ἀκριβεια — τές κυριότερες πηγές, στόν 2ον τόμο των «Παραδόσεων» Ἡ σελίδες ἐκεῖνες² των «Παραδόσεων» εἶναι πολύτιμο βοήθημα γιά όποιον θέλει νά σπουδάσει τό ζήτημα. Πολλά είναι τά κάστρα τά λεγόμενα τῆς Ὠριᾶς — στήν Πελοπόννησο είναι τά περισσότερα³ ἔχει και στήν Στερεά Ἑλλάδα και στά νησιά, και σέ ἄλλες ἑλληνικές χώρες.

Ἴδου μιᾶ σπανιοτάτη λέξις — «νέ» εἰς τήν ἔννοιαν τοῦ οὔτε,

«Κ' ἡ ἔδική σου ἡ ἐκκλησιά νέ ψέλλει, νέ σημαίνει».

«Τῆς Λιογέννητης» (σελ. 93 στ. 104.)³

Ἄπ' τόν «Θάνατο τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα», μιᾶ δυνατῆ ἔκφρασις,

« Ὁ Διγενῆς ψυχομαγεῖ.

« Κ' ἡ πλάκα τόν ἀνατριχιά πῶς θά τόνε σκεπάσει».

Τι παράξενη, τι ἄγρια εἰκῶν είναι τοῦ Τσαμαδοῦ πού ροβολάει ἀπ' τό βουνό, και παρουσιάζεται στους γέροντας ἐμπρός, κρατώντας στόν ὄμο του — ό φοβερός αὐτός ἄνθρωπος — ὀλόκληρο δένδρο, και ἀπ' τά κλωνάρια τοῦ δένδρου κρέμονταν θηρία. Δέν ἔχει ἄδικον ό κ. Πολίτης πού λέγει ὅτι ἡ εἰκῶν αὐτή ὑπενθυμίζει τές παραστάσεις των Κενταύρων στές ἀρχαϊκές ἀγγειογραφίες.

« Ὁ Τσαμαδός ἐφάνη,

« πού ροβολάει ὄχ τό βουνό κατὰ τό πανηγύρι

« Πατεῖ και σεῖεται τό βουνό, κρᾶζει κι' ἀχ' ἴνοι λόγγοι,

« κ' ἐκράταγε στόν ὄμο του δέντρο ξεριζωμένο,

« και ἀπάνου στά κλωνάρια του θερῖα ἔχε κρεμασμένα.

« — Ὠρα καλή σας, γέροντες.»

Στήν «Ἄρπαγή τῆς Γυναικός τοῦ Ἀκρίτη» με ποιητική μαστοριά περνοῦμεν ἀπ' τόν μονόλογο των πρώτων 26 στίχων, στό ἀφηγηματικόν των ἐπιλοίπων. Τόσο ἔντεχνα γίνεται πού μόλις παρατηρεῖται ἡ μεταστροφή.

Στό τραγοῦδι «Τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου» ἀναφέρονται «σαῖταις ἀλεξαντριναῖς». Σ' ἓνα ἄλλο ἀκριτικό τραγοῦδι (ἀρ. 78, Β') ἡ Συρία λέγεται «Σύρα», ἀκριβῶς σάν τό νησί — «τῆς Ἀραβίνας τά βουνά, τῆς Σύρας τά λαγκάδια».

¹ Σελ. 88. — «Τῆς Μαροῦς τό Κάστρο», στό Ἐπίμετρο Β', σελ. 268, εἶναι μιᾶ κατ' ἀποδοκίμη παραλλαγή τοῦ ἰδίου ἄσματος.

² 716—727.

³ Κάτι ὁμοιάζον ἔχει ἡ Κυπριακή διάλεκτος — με ἐ στήν θέσι τοῦ μ ἡ τε. (Α. Σακελλαρίου, Τά Κυπριακά Β', Ἀθήναι, 1891).

Ἄξιζει ν' αναγράψουμε τοὺς ὄρους «συνδύ», «συντρεῖς»,

«ποῦ κεῖ συνδύ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάξουν». (σελ.105)

Μὲ ἀρέσει αὐτὴ ἡ χρῆσις τοῦ ἀρχαίου «σύν»· καὶ θὰ ἤθελα νὰ τὴν ἔβλεπα πρὸ διαδεδομένη στὴν γλῶσσα τῆς φιλολογίας μας. Ὁ Κρυστάλλης — σ' ἓνα του πεζογράφημα, «Τὰ Χαλάσματα» — πολὺ ἐκφραστικὰ μεταχειρίζεται τὸ «σύν» ἔτσι καθὼς ποῦ βρίσκεται στὰ δημοτικὰ ἄσματα.

Ἄπ' τὲς «Παραλογαῖς» τὰ πρὸ καλὰ — χόρια ἀπ' τὸ θαυμασίον ποίημα «Τοῦ Νεκροῦ Ἀδερφοῦ» — εἶναι, κατὰ τὴν γνώμη μου, «Τῆς Κουμπάρας ποῦ ἔγινε Νύφη», «Τοῦ Μαυριανοῦ καὶ τῆς Ἀδερφῆς του», καὶ «Ὁ Γυρισμὸς τοῦ Ξενιτεμένου.»¹

«Τοῦ Νεκροῦ Ἀδερφοῦ» στὴν συλλογὴ τοῦ κ. Πολίτου τελειώνει

«Κατέβηκε ἀγκαλιάστηκαν κι' ἀπέθαναν κ' οἱ δύο».

Σ' ἄλλες συλλογὰς τελειώνει,

«Κι ὥστε νὰ βγεῖ στὴν πόρτα της, ἐβγήκεν ἡ ψυχὴ της».

Μπορεῖ νὰ εἶναι αὐθεντικότερος ὁ στίχος ποῦ παραθέτει ὁ συγγραφεὺς· ποιητικῶς ὅμως μὲ φαίνεται κατώτερος. Πρὸ ἐντεχρον εἶναι — πρὸ ὄνειρῶδες — νὰ μὴν προφθάσ' ἡ μάνα νὰ βγεῖ ἀπ' τὴν πόρτα, νὰ μὴν προφθάσει νὰ δεῖ τὴν κόρη ποῦ ἔτσι τρομαχτικὰ τῆς τὴν φέρνει ἓνας πεθαμένος. Τὸ ποίημα, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, τελειώνει σὲ μιὰν ἀμφιβολία, σὲ μιὰν ἀοριστία σύμφωνη μὲ τὴν νυχτερινή, φασματώδη ὁδοιπορία τοῦ πεθαμένου καὶ τῆς ζωντανῆς — ἀπὸ μακρυνά, πολὺ μακρυνά, ἀπὸ τὴν Βαβυλώνη.

Μετὰ τὲς «Παραλογαῖς», ἔχουμε τὰ «Τραγοῦδια τῆς Ἀγάπης.»

Τὸ μέτρον τοῦ πέμπτου τραγουδιοῦ, ἅς τὸ σημειώσουμε,

«Κάποια Ἐμίρισσα, κάποια κερὰ μεγάλη,
ἀραθύμησε κάτ' ὅτ' ὁ γιालὸ νὰ πλύνῃ.»

Στὸ ὑπ' ἀρ. 125 ἄσμα βρισκόμε τοὺς τύπους «τοῦ θαλάσσου» καὶ «τὸ θαλάσσι»,

«Καὶ τᾶστρο ν' ἐχαμίλωσε καὶ τό πε τοῦ θαλάσσου
καὶ τὸ θαλάσσι τοῦ κουπιοῦ, καὶ τὸ κουπί τοῦ ναύτη.»

Εἶναι πολὺ ἀσυνήθεις τύποι· μ' ἔτυχεν ὅμως νὰ τοὺς συναντήσω κι ἄλλοῦ, θαρῶ στὴν «Ἐρωφίλη». Στὴν διάλεκτο τῆς Κύπρου ὑπάρχει (κατὰ τὸν Σακελλάριον) ἡ γενικὴ «θαλάσσου».

Ἐχωρίζουν μὲς στὰ «Τραγοῦδια τῆς Ἀγάπης» ἡ «Κατάρτα τῆς Ἀπαρνημένης», καὶ τὰ δύο ποῦ ἔρχονται μετὰ. Ἄπ' ὅσες παραλλαγὰς ἐδιά-

¹ Αὐτὸ τὸ ἄσμα τὸ ἐθαύμασεν ὁ Chateaubriand.

βασα τοῦ ἄσματος ἡ «Κατάρα τῆς Ἀπαρνημένης» ἡ πῶ ἀισθητικῆς, γιὰ μένα, εἶναι αὐτῆς ἡ δυὸ ποῦ παραθέτει ὁ κ. Πολίτης¹. Μ' ἀρέσει ὁμως καὶ τὸ Κυπριακὸ κείμενον ποῦ ἐτύπωσεν ὁ Σακελλάριος (Τὰ Κυπριακά, Β'). Εἰς αὐτὸ ἡ ἀπαρνημένη δείχνει περισσότερην ὀργὴν ἐναντίον τοῦ ἀγαπητικοῦ τῆς μετρώντας καὶ μοιράζοντας εἴκοσι πέντε πύχαις ἀπὸ τὸ ἄθλιο πανί τῆς, προσθέτει, ἀμείλικτη, «Ταῖς ἄλλαις ἀποδέλοιπαις βάλλω τὸ σάβανόν του». Ἡ ἀναζήτησις τῆς πηγῆς τοῦ ποιήματος θὰ μᾶς φέρει σ' ἐποχὴ μακρονή. Στὴν «Ριμάτα τῆς Ἀγάπης», κείμενον τοῦ 16ου αἰῶνος, ἔχει στίχους ποῦ τὸ ἐνθυμίζον.

Ἡ κατοπινὴ σειρὰ εἶναι τὰ «Νυφιάτικα Τραγοῦδια» — στίχοι τοὺς ὁποίους ὁ λαογράφος κυρίως θὰ προσέξει.²

Ἀπὸ τὰ «Ναναρίσματα» τὸ μᾶλλον ἄξιον προσοχῆς εἶναι τὸ ὑπ' ἀρ. 153. Δὲν εἶναι τὸ πῶ ἔμορφο· ἀληθῶς κανένα ἀπὸ τὰ ἐπτὰ δὲν μ' ἀρέσει· ἀλλὰ φαίνεται ἀρχαῖο, μὲ βυζαντινὲς ἀναμνήσεις.

Στὴν συλλογὴ τοῦ Ποσσόβ βρίσκονται ἕνα δυὸ ἀρκετὰ ἔμορφα· ἔχει κ' ἕνα Κυπριώτικο ποῦ τάζει

« Τὴν Ἀλεξάνδρεια ζάχαρι,
« καὶ τὸ Μισίρι ρύζι».

Ἀπὸ τὰ «Κάλανδα Βαίτικα» (8η σειρὰ),

«Ἐμπῆξε ὁ Μάης, ἐμπῆξε ὁ Μάης, ἐμπῆξε ὁ Μάης ὁ μῆνας.
«Ὁ Μάης μὲ τὰ τριαντάφυλλα κι' ὁ Ἀπρίλης μὲ τὰ ρόδα».

Εἶναι ἄριστα τονισμένοι αὐτοὶ οἱ στίχοι· λιγότερο μουσικοί, βέβαια, ἀλλὰ μὲ χάριν κ' οἱ διαλεκτικοὶ τῆς Κύπρου,

«Καὶ ἔμπαιν' ὁ Μᾶς καὶ ἔββαιν' ὁ Μᾶς καὶ ἔμπαιν' ὁ Πρωτογιούνης
κὴ ὁ Μᾶς μὲ τὰ τραντάφυλλα κὴ ὁ Γιούνης μὲ τὰ μῆλα
κὴ Ἄουστος μὲ τὰ χλιά νερά, μὲ τὰ χλωρά τ' ἀθάσια»³.
(Σακελλάριου, Τὰ Κυπριακά, Τόμος Β').

Μόνον ὅτι «Τραγοῦδια τῆς Ξενιτειᾶς» περιέχει τὸ βιβλίον· θὰ ἦθελα νὰ ἦσαν περισσότερα. Μὲ κάμνει ἐντύπωσι σὲ πολλὰ ἀπ' τὰ τραγοῦδια τῆς ξενιτειᾶς ἡ βαθειὰ των λύπη, ἡ μεγάλη ὁδύνη τῆς ἀναχωρήσεως. Κάποια περιέργα μὲ φαίνονται σ' ἕνα λαὸ σὰν τὸν δικό μας ποῦ ἔτσι εὐκόλα καὶ θαρραλέα—σχεδὸν ἀμέριμνα—ξενιτεύεται.

¹ Τὸ καλλίτερο μέρος τοῦ ποιήματος εἶναι ἡ ὁμιλία μὲ τοὺς γατρούς.— Τὸ «λινό παννὶ σαρανταπέντε πύχαις», ποῦ προσφέρεται γιὰ τὸν πληγωμένο, σὲ μιὰν ἄλλην παραλλαγὴν εἶναι «ἀλεξανδρινὸ» πανί,

«Κ' ἔχω ἀλεξανδρινὸ πανί, σαρανταπέντε πύχαις».

² Μιὰ σειρὰ Ροδίτικα Τραγοῦδια τοῦ Γάμου εἶχε δημοσιευθεῖ στὴν «Νέα Ζωή» τὸ 1909.

³ Ἀθάσιον εἶναι τὸ ἀμύγδαλο. Ὁ Σακελλάριος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στὴν Σμύρνη λένε «θάσι», καὶ στὴν Κρήτη ὀνομάζον «ἀθάσσα» ἕνα εἶδος ἀμύγδαλο. Ἀθασιά—ἡ ἀμυγδαλιά—εἶναι λέξις ποῦ βρίσκεται στὸν Βουστρωτίου.

«Τὴν ξενιτειά, τὴν ἀρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη,
τὰ τέσσαρα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερά εἶν' τὰ ξένα».

Ἡ σειρά κλείει μὲ τὴν «Μάγισσα». Στὴν ἀρχὴ τῆς, εἶναι τ' ὥραϊο ποίημα τοῦ υἱοῦ ποῦ φεύγει καὶ ὑπόσχεται, καὶ ὄλο ὑπόσχεται, ἀλλὰ

«Δώδεκα χρόνοι ἀπέρασαν καὶ δέκα πέντε μῆνες,
καράβια δὲν τὸν εἶδανε, ναῦταις δὲν τόνε ξέρουν».

Τῆς «Μάγισσας» — τοῦ καλοῦ αὐτοῦ ἄσματος — μιὰ παραλλαγή ἀρκετὰ ἀξιοπεριέργη ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Παχτίκος¹. Ἐκεῖ ποῦ σ' ἄλλες παραλλαγές μένει ὁ ξενιτεμένος ἀνίσχυρος, δεμένος ἀπ' τὰ μάγια ἔτσι φοβερά ποῦ μονάχο του νὰ ξεσελλώνεται τ' ἀλογό του, νὰ ξεζώνεται τὸ σπαθί του, νὰ ξεγράφεται ἡ γραφή: στὴν παραλλαγή τοῦ κ. Παχτίκου — ἀπ' τὴν Θράκη, ἐπαρχία Δέρκων — φαίνεται σὰν νὰ κατορθώνει ὁ μαγεμένος νὰ γλυτώσει. Τὸ ποίημα ὅμως δὲν κερδίζει τίποτε ἀπὸ τὴν τοιαύτην μετατροπὴ τοῦ θέματος ἄλλωστε, οἱ στίχοι τῆς θρακιτικῆς παραλλαγῆς οἱ πραγματευόμενοι τὴν ἐνέργεια τῆς γυναικάς τοῦ μαγεμένου γιὰ τὴν λύτρωσί του εἶναι ἀκαλαίσθητοι. Ἡ χώρα ὅπου μαγεύθηκεν ὁ ξένος εἶναι ἡ Περσία («ἐμένα μὲ παντρέψαν κάτω ὅσ τὴν Ἀτζεμιά».)²

Τὴν σειρά τῶν «Μοιρολογιῶν» ἐπίσης θὰ τὴν ἤθελα μὲ περισσότερα ἄσματα. Ἀπ' ὅλη μας τὴν δημοτικὴ ποίησι τὰ μοιρολόγια μ' ἐλκύουν πióτερο. Στὴν συγκίνησί των ἀφίνομαι, κ' ἡ ὑπερβολὴ τοῦ θρήνου των εἶναι ἔτσι ὅπως τὴν ζητεῖ ἡ ψυχὴ μου· στὸν θάνατον ἐμπρὸς τέτοιον καῦμὸ θέλω.

Μετὰ τὰ «Μοιρολόγια», ἔρχεται ἡ σειρά «Μοιρολόγια τοῦ Κάτω Κόσμου καὶ τοῦ Χάρου».

«Κάτου στὰ Τάρταρα τῆς γῆς, τὰ κρουπαγωμένα
μοιρολογοῦν οἱ λυγερὲς καὶ κλαῖν τὰ πολληκάρια.
Τάχα νὰ στέκη ὁ οὐρανός, νὰ στέκη ὁ Ἀπάνου κόσμος,
νὰ στέχουν τὰ χοροστασιά, σὰν ποῦ ἦτανε καὶ πάντα
νὰ λειτουργεῖωνται οἱ ἐκκλησιαῖς, νὰ ψέλνουν οἱ παπάδες;»

Πρὸς τὸ τέλος τῆς σειρῆς συναντοῦμε τοὺς συγκινητικoὺς στίχους τοῦ «Δεῖπνου τοῦ Χάρου». Νὰ τὴν θυμᾶται, νὰ τὴν λυπᾶται ἡ μάνα τῆς, ἡ πεθαμένη κόρη βέβαια τὸ θέλει — ἀλλὰ πρὸς τὴν δύσι τοῦ ἡλίου νὰ μὴν τὴν κλαίει· γιὰ τὴν ὥραν ἐκεῖνηνα δειπνᾷ ὁ χάροντας μὲ τὴν χαρόντισσα, καὶ αὐτὴ τοὺς ὑπηρετεῖ· καὶ σὰν νοιώσει ποῦ τὴν θρηνεῖ ἡ μάνα τῆς, σὰν νοιώσει τὴν φωνὴ τῆς μάνας τῆς, πῶς νὰ κάμει πιά γιὰ νὰ μὴ συγκλονισθεῖ.

«Παρακαλῶ σε, μάνα μου, μιὰ χάρη νὰ μοῦ κάμης,
ποτέ σου γέριμα τοῦ γῆλιου μὴν πιάνης μοιρολόγι,

¹ «260 Δημόδη Ἑλληνικά Ἄσματα», Βιβλιοθήκη Μαρασιῆ, 1905.

² Στὴν συλλογὴ τοῦ κ. Πολίτου ἡ χώρα εἶναι ἡ Ἀρμενία,
«Τί ἐμένα μὲ παντρέψαν δῶ ὅσ τὴν Ἀρμενιά,
καὶ πῆρα Ἀρμενοπούλα, μάγισσας παιδί.»

Στὴν συλλογὴ τοῦ κ. Α. Θέρου («Δημοτικὰ Τραγούδια». 1909. σελ. 35)
ἡ χώρα μένει Ἀόριστος,

«Τί ἐμένα μὲ παντρέψαν ὀδῶ στὴν ξενιτειά,
Μοῦ ὀδῶκαν μαγοπούλα, μάγισσας παιδί»

γιατί δειπνάει ὁ Χάροντας, μὲ τὴ Χαρόντισσά του.¹
Κρατῶ κερὶ καὶ φέγγω τους, γυαλί καὶ τοὺς κερνάω,
κι ἄκουσα τὴν φωνοῦλα σου κ' ἐσπάραξε ἡ καρδιά μου,
καὶ μοῦ ραγίστη τὸ γυαλί καὶ τὸ κερὶ μου σβύστη...

Θυμῶνει ὁ Χάρος μὲ τὰ μέ»

¹ Ἡ ἐπομένη σειρὰ εἶναι τὰ “Γνωμικὰ Τραγοῦδια.” ²

Τὸ Ἐπιμέτρον Α΄. (Δημιῶδη Ἄσματα τῶν Μέσων Χρόνων) ἔχει τὸ τετράστιχο ³ ποῦ τραγουδοῦσαν οἱ Κωνσταντινουπολίται ὅταν ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός—ὄχι αὐτοκράτωρ ἀκόμη : ἐβασίλευε ὁ Νικηφόρος Βοτανειάτης—ἐσώθη ἀπὸ τοὺς φοβεροὺς ἐχθροὺς του Βορίλο καὶ Γερμανό, φεύγοντας κρυφὰ ἀπ’ τὴν Κωνσταντινούπολι τὴν νύχτα τοῦ σαββάτου πρὸς τὴν κυριακὴ τῆς Τυρινῆς [13 Φεβρουαρίου 1081]. Οἱ στίχοι βρισκονται στὴν Ἀλεξιάδα (Π, 4) τῆς Ἄνας Κομνηνῆς. Πῶς πάλλου μὲ συγκίνησι καὶ ταραχὴν ἢ σελίδες τῆς ἱστορίας τῆς στὲς ὁποῖες γράφει γιὰ τὸν μεγάλο κίνδυνο τοῦ σπιτιοῦ τῶν Κομνηνῶν, ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὅπου ὁ καλὸς Ἄλανός «μάγιστρος τὴν ἀξίαν, ἐκ πολλοῦ προσφκειωμένος τῷ βασιλεῖ κὰν τοῖς οἰκεῖοις διατελῶν μέσης ἐξελθὼν φυλακῆς τῆς νυκτὸς ἐπῆρχει πρὸς τοὺς Κομνηνοὺς ἀπαγγελῶν ἅπαντα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ». Τί ὄρατο θέμα γιὰ ποίημα.

Τὸ δεύτερο χωρίον τοῦ Ἐπιμέτρον Α΄ εἶναι μεσαιωνικὸ δημοτικὸν ἄσμα, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνεται μὲς στὸ βυζαντινὸν ἔπος “Τὰ κατὰ Λυβίστρον καὶ Ροδάμνην”. Μποροῦμε ν’ ἀντιγράψουμε μερικοὺς στίχους—ἓνας νέος

“Ἔφυγεν ἐκ τὴν χώραν του καὶ ἀπὸ τὰ γονικά του
καὶ εἰς ξένον τόπον περπατεῖ καὶ αἰχμάλωτος διαβαίνει
Πόνους του κλαίουν τὰ δενδρά, θλίψαις του τὰ λιβάδια
καὶ ποταμοὶ τὰ δάκρυα του, βουνὰ τοὺς στεναγμοὺς του.
Ἀηδόνιν εἰς τὴν στράταν του νὰ κηλαδῇ, νὰ λέγῃ,
καὶ οἱ πόνοι τῆς καρδίας του, καὶ οἱ ἀναστεναγμοὶ του
σιγίζουν το νὰ μὴ λαλῇ»

Τὸ μέρος τοῦ ἔπους ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐλήφθη τὸ ἄσμα εἶναι οἱ στ. 3245-3255. Αὐτὸ τὸ βυζαντινὸν ἔπος τοῦ Λυβίστρον καὶ τῆς Ροδάμνης—ἐκτὸς τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος—εἶναι ἄξιον μελέτης καὶ ὑπὸ λογοτεχνικὴν ἔποψιν. Μιὰν ἐμβριθεὶ περιλήψι καὶ ἀνάλυσιν αὐτοῦ ἔκαμεν ὁ Diehl ⁴, καὶ ὑποδεικνύει καλλονές του ὄχι ὀλίγες.

¹ “Γιατὶ δειπνᾷ ἡ μαύρη Γῆς καὶ τρώει ὁ μαῦρος Χάρος”. (Α. Θέρου “Δημοτικὰ Τραγοῦδια”. 1909. σελ. 78).

² Τὸ τραγοῦδι τὸ ὑπ’ ἀρ. 232. Προτιμῶ—ὡς στίχους—τὴν παραλλαγὴ τοῦ Ἄμπος (Macedonian Folk-Lore, Cambridge, 1903, σελ. 94). Πιὸ καλὰ ἔχω νὰ παρουσιάξεται καὶ νὰ μιλεῖ ὁ βασιλικὸς παρὰ τὸ τριαντάφυλλο.

«Ἐγῶμαι ὁ βασιλικὸς»

Ἐγὼ μυρίζω πράσινος καθὼς καὶ στεγνωμένους,

Ἐγὼ μπαίνω ’σ τοὺς ἁγιασμοὺς κ’ εἰς τοῦ πατὴ τὰ χέρια.»

³ Ὁ Ἄμπος πῆρε τὸ ἄσμα ἀπ’ τὴν Νιγρῆτα.

⁴ Τὸ Σάββατον τῆς Τυρινῆς,
χαρεῖς Ἀλέξιε ἐνόησες το,
καὶ τὴν Δευτέραν τὸ πρῶν
ἕπα καλῶς, γεράκι μου!

⁴ Figures Byzantines, Deuxième série, 1909.

Τὰ “Καταλόγια” εἶναι ἄριστον δείγμα λαϊκῆς βυζαντινῆς γλώσσας. Ἡ πρώτη ἔκδοσις τῶν Καταλογίων ἔγινεν ἀπὸ τὸν Γερμανὸν Γουλιέλμο Βάγνερ στὸ 1879 (ἀπὸ χειρόγραφο τοῦ 15ου αἰῶνος). Μιὰ πολὺ καλλιτέρα ἔκδοσις ἔγινε στὸ 1913 ἀπὸ τοὺς Ἑσσελιγ καὶ Περωό.

Οἱ στίχοι,

“ κουμπίζει ὁ βασιλεὺς καὶ κρίνει ὁ λογοθέτης,
 τοῦ βασιλέως ἐγκόλφιν,
 καὶ τῶν ρηγάδων ἢ τιμῆ, ”¹

κάνουν— τελείως βυζαντινὰ — τὴν διάκρισι μεταξὺ Βασιλέως (ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους) καὶ Ρηγάδων (οἱ ἄλλοι, κυρίως οἱ δυτικοί, μονάρχαι).

Τὸ Ἐπίμετρον Β'. [Τραγούδια εἰς ἑλληνικὰς διαλέκτους] ἔχει ἓνα ἄσμα τῆς Γκιουμουλτζίνας,

“Ἡ Κουσταντῆς ἡ λιὸ μικρός, τοῦ ἄξιου πολληκάρη,
 τὸν πρώτου χρόνου ἔς τοῦ σπαθί, τοῦ δευτέρου δοξάρι,
 τοῦ τρίτου κευκήστηρι, κανένα δὲ φοβοῦμι,
 μηδὶ Τούρκου, μηδὶ Ρουμνιό, οὐδὶ τὸν βασιλέα”

ἓνα τῆς Ἀστυπαλαίας,

“Πτσός εἶν' ὁ Βασιλὲς τῆς γῆς τσ' ἡ Δέσποινα τοῦ κόσμου ; ...
 Καμινῶ τοῦ βασιλτσᾶ τθρονί, τῆς δέσποινας κουβοῦκλι . . .
 γιὰ νὰ σὲ φήγη νὰ ρτσεσαι ταῖς τρεῖς δζορταῖς τοῦ χρόνου . . .
 τσαὶ τῆς Λαμπρῆς τὴν τσουρτζασιὴ γιὰ τὸ Χριστὸς ἀνέστη, . . .”

ἓνα τῆς Λέσβου, κ' ἓνα τῆς Κύπρου· δυὸ τῆς Τραπεζοῦντος,

“Σὶτ ἔψολλαν, σὶτ ὄριζαν τὴμ Πόλ' τῆρ Ρομανίαν . . .
 Ἐναν παιδίμ, καλὸν παιδίμ ἔρχεται κι' ἀναγνώθει . . .
 Σὶτ ἀναγνώθ', σὶτ ἐκλαιγεν, σὶτιν ἄτους νὰ λέγη . . .
 Κι' ἀτοῖν ἀτόναν ἔθαψαν ἔσὸ γλοερὸν τιουσ' ἔκιν . . .”

ἓνα — ἀνέκδοτον — τῆς Κερασσοῦντος (ὁ Αἰχμάλωτον)², κ' ἓνα τῆς Καπαδοκίας· ἓνα τῆς Τζακωνίτζς,

“Πουλάτζι ἔμα ἔχα τὸ κουιδὶ τζαὶ μεροντέ νι ἔμα ἔχα,
 ταγίχα νι ἔμα ζάχαρη, ποιζίχα νι ἔμα μόνσκο
 τζαὶ ἀπὸ τὸ μόνσκο τὸμ περσοῦ, τζαὶ ἀπὸ τὰ νυρωιδία
 ἔσανταλίστε τὸ κουιδὶ τζ' ἐφόντζε μοι τ' ἀηδόνι.”

¹ Καταλόγια, Θ'.

² Εἰς αὐτὸ (σελ. 266, στ. 16) σημειῶνω τὸν πολὺ σπάνιον τύπον “Οἱ ἄστροι” — “Οἱ ἄστροι ἔχαμέλεναν”. — Ἡ γραφὴ “ἄστροι” στὸ χειρόγραφο ἀπὸ τὸ ὅποιον ὁ Λεγκράν ἐδημοσίευσεν ἓνα ποίημα τοῦ 15ου αἰῶνος, τοῦ Ζωτικοῦ (Paris, Maisonneuve et Cie, 1875, σελ. 83), εἶναι, ὑποθέτω, ἀνορθογραφία. Ὁ Λεγκράν ἀνέγνωσε τὰ “ἄστροη”. (Δὲν ἀμφιβάλλω διόλου ποὺ ὁ Λεγκράν θὰ ἀνέγνωσεν ὀρθῶς “τὰ”. Κ' ἐν τούτοις — τί κακός, μετρικά, ποῦ εἶναι ὁ ἡμιστίχος “κ' ἐπέφτασιν τὰ ἄστροη” πῶς σειάζει ἀμέσως ἂν ποῦμε “κ' ἐπέφτασιν οἱ ἄστροι”.)

καὶ τέσσαρα τῆς κάτω Ἰταλίας,

“A tè nà piàh tò ródò nà μυρίση
 Διαφάνει τσαὶ σκοτάζει βιάτα ἕνα πενσέρο
 Ὅλα τὰ πιάντη τσαὶ ὄλα τὰ σοσπίρη
 ὄλα τὰ δάκλυα τὰ ρίφτω γιὰ σένα”

Στὰ Ἰταλιωτικά μας ἄσματα βρίσκω μιὰ λεπτὴ χάρι, ἕναν ρυθμικό-
 τατο ἑνδεκασύλλαβο.

Θ' ἀντιγράψω ὀλίγους Ἰταλιωτικούς στίχους ἀπ' τὴν συλλογὴ τοῦ Πασ-
 σόβ (Τραγούδια Ρωμαίικα, *Popularia Carmina Graeciae Recentioris*,
 CCCLXV.) Εἶναι ἕνα μοιρολόγι τῆς Καλαβρίας, ὅπου ὁ καὶμένος αὐτὸς
 ποῦ θὰ πεθάνει, ποῦ μὲ τὸν σταυρὸ ἔμπρὸς θὰ τὸν πᾶνε στὴν Σάντα Μα-
 ρία, στὴν σεπουρτούρα, ὅπου θὰ τὸν κλειδώσουν μὲ πολλὰ κλειδιά, παρακα-
 λεῖ ὁ καὶμένος νὰ τὸν ρίχνουν, τουλάχιστον, κομάτι ἅγιο νερό,

Thoronda to stauro ti umbro mu pai,
 Piri mi dhelu sti Santa Maria,
 Sti sepultura pu ma recorai,
 Eci me clivu me podda clidia,
 E citte ossu dha na eghuenno mai,

Ripse mu aghio nero, a me garai !

Τὰ διακόσια πενήντα ἄσματα τὰ ὁποῖα περικλείουν αἱ «Ἐκλογαὶ» εἶναι
 ἐλάχιστον μόνον μέρος τοῦ ὅλικοῦ τοῦ εὗρισκομένου εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ
 συγγραφέως. Εἴκοσι χιλιάδες ἄσματα ἐκδεδομένα ἢ μὴ ἔχει συνάξει¹ μὲς
 στὲς εἴκοσι χιλιάδες ὁμῶς μετρᾶ καὶ τὲς παραλλαγὰς ἐκάστου ἄσματος. Στὴν
 εἰσαγωγὴ τοῦ βιβλίου λέγει μερικὰ σχετικῶς μὲ τὴν δυσκολίαν τῆς ἀποκατα-
 στάσεως τοῦ κειμένου ἐνὸς ἄσματος. Βοηθητικὴ γιὰ τὴν ἀποκατάστασιν
 εἶναι ἡ ὑπαρξὺς ἀφθόνων παραλλαγῶν, ἢ ὁποῖτες χορηγοῦν τὰ μέσα τῆς ἐκλο-
 γῆς. Γι' αὐτὸ ἂν μερικὰ ἄσματα τοῦ βιβλίου παρουσιάζουν στίχους ἀτελεῖς
 μετρικῶς, ἢ αἰτία εἶναι ὅτι ἡ παραλλαγὴ τῶν ἀσμάτων αὐτῶν ἦσαν λίγες, καὶ
 δὲν μπόρεσεν ὁ συγγραφεὺς νὰ προβεῖ, διὰ τῆς συγκρίσεως, εἰς ἐπανόρθωσιν.

K.

¹ Θωρώντας τὸ σταυρὸ τί ἔμπρὸς μου πάει,
 Φέρει με θέλουν στὴ σάντα Μαρία
 Στὴ σεπουρτούρα ποῦ μὲ ριζοφάει.
 Ἐκεῖ μὲ κλείουν μὲ πολλὰ κλειδιά,
 Ἐκεῖθεν ὅσο θὰ νάβγαίν' ὁ μάη,
 Ρίψε μ' ἅγιο νερό, ἂν μὲ γαπάει (s).